

Twentse Post

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN GESCHIEDENIS

BEELDENE KUNST, STREEKTAAL, NAAM- EN VOLKSKUNDE

nr. 6

1974

13^e jrg.

de bewoningsgeschiedenis van Almelo

'N GESPREK MET DE 77-JARIGE amateur-historicus en -archeoloog G. J. Eshuis uit Almelo loopt al gauw uit op zijn geliefde onderwerp: de plaatselijke geschiedenis en de sporen van vroege bewoning in de bodem rond Almelo.

Geboren op 25 juli 1895 in 'de Vischedijk' te Ambt-Almelo, wierp de heer Eshuis zich eerst na de 2de wereldoorlog op het onderzoek naar de nederzettingsgeschiedenis van zijn geboorteplaats. Een belangrijke stimulans daarbij was de oprichting van de historische vereniging *Stad en Ambt Almelo*, waarbij ook Eshuis betrokken was. Vooral de veelgehoorde opmerking: „nu richten jullie die vereniging wel op, maar wat heeft Almelo nu?“, betekende voor Eshuis een uitdaging. En hij nam de handschoen op. Aan zijn onvermoeibare spuurwerk is het te danken, dat de kennis aangaande de bewoningsgeschiedenis van Almelo met sprongen is vooruitgegaan.

ARCHEOLOGIE

Zijn eerste wapenfeit was de ontdekking in 1948 van een middeleeuwse 'borch', gelegen aan de Almelse kant van de zijtak van het Twentekanaal naar de haven, precies tegenover het zwembad 't Wendelgoor'. Eshuis kwam deze vesting op het spoor, toen hij bij hoge waterstand de loop volgde van 'd'Oude Almelse Aa', ook wel 'de Olde Graven' genoemd. Aangekomen bij een hoge es, in de volksmond 'de Schulenborch' genaamd, hetgeen zoveel betekent als: 'verdedigbare schuilplaats', onderscheidde hij in een bocht van de waterloop twee rondelen, die veel overeenkomst vertonen met de lage en de hoge 'Hunenborch' te Volthe. Door de hoge stand van het water tekenden zich de contouren af van de vroe-

gere grachten rond de beide aaneengesloten schansen. Toevallig had een boer ter plaatse juist enkele perskuilen gemaakt voor zijn wintervoorraad veevoer. In het uitgegraven zand vond Eshuis kogelpotscherven en wat stukjes Pingsdorfer aardewerk. Aan de hand van deze aardewerkvondsten kon de borg met waarschijnlijkheid worden gedateerd op de 11e/12e eeuw. Enkele vuurstenen werktuigjes, die eveneens ter plaatse werden aangetroffen, maar in een vroegere periode thuishoren, wijzen er op, dat de bewuste plek ook voor de mensen van het steentijdperk ideaal was gelegen.

Het is bekend dat in de grote schans van de eerder genoemde 'Hunenborch' te Volthe een verdedigingstoren heeft gestaan, terwijl de kleine schans aldaar heeft gediend voor de agrarische bedrijfsvoering, wellicht ten behoeve van de bezetting. Of dit ook het geval was bij 'de Schulenborch' te Almelo, is nog niet onderzocht, maar wel heeft de ontdekking van Eshuis er toe geleid, dat deze vluchtborg tot beschermd cultuurmonument is verklaard.

Op foto's, die de Almelse geschiedvorsers enige tijd later heeft gemaakt, is aan de verkleuring van de drooggevalen grasmat te zien, waar de wallen en grachten van 'de Schulenborch' hebben gelopen. Het uitgedroogde, hooiachtige gras verraadt de loop van de wallen, het frisgroene gras de loop van de grachten. Volgens de ontdekkers hadden de twee schansen niet alleen een defensieve betekenis, maar speelden ze ook een strategische rol omdat ze waren gelegen in een moerassig gebied in de onmiddellijke nabijheid van de enige waterweg, die van Wierden naar Almelo liep, de eerder genoemde 'Olde Graven'. Almelo was toen vanuit het westen alleen bereikbaar per boot. Een soortgelijke strategische positie nam ook 'de Hunenborch' te Volthe in. 'Jens Möllink oop de Hunenbekke' aldaar wist te vertellen: „Van de Hunenborch leup de goolne straoete naor Oortmöske hen". Aldus bewaarde de volksoverlevering de herinnering aan een belangrijke heirweg, die in vervlogen tijden van Oldenzaal naar Ootmarsum moet hebben gelopen.

amateur-historicus en -archeoloog G.J. Eshuis: 'Mans Kapbergprijs'

Het volgende wapenfeit kwam op Eshuis' naam te staan door zijn succesvolle spuurwerk op de plaats, waar eens het aloude erve 'de Koldenhof' was gelegen, teweten achter de huidige machinefabriek van Bruggeman aan de Kolthofsingel te Almelo. Deze boerderij, niet te verwarren met de circa 100-200 meter verder herbouwde en inmiddels weer verdwenen 'nieuwe' Koldenhof, die tot voor enkele jaren geleden achter de damastfabriek van Ten Cate op het zogenaamde 'Eiland' stond, wordt voor het eerst genoemd in een register van Roelof van Bevervoorde, rentmeester van de bisschop van Utrecht in de jaren 1447-1489. In bedoelde lijst komen voor „Johan en Venne ten Koldenhove" bij gelegenheid van een verkoop aan het St. Antonius-

klooster te Albergen in het midden van de 15e eeuw.

De plek, waar de oude hof stond totdat deze vermoedelijk tijdens de 80-jarige oorlog werd verbrand (men leze over de oorlogsverwoestingen in die tijd op blz. 119 van dit nummer Twentse Post), is inmiddels afgegraven en geëgaliseerd tot industrieterrein. Eshuis onderzocht ter plaatse een put van Bentheimer zandsteen, waarvan een 6 tot 7-tal stenen waren behouden met een maalkruis, het teken X, dat als afweersymbool ook op 'stiepels' (palen tussen de vleugeldeuren van boerderijen) en bij muurankers wordt aangetroffen. De mensen van die tijd hebben allicht geweten, dat men van besmet water tyfus kon krijgen. Op de bodem van deze put vond Eshuis een houten emmer als-

Twentse Post

Hoofdredakteur: J.W.M. GIGENGACK
Drukkerij, Redactie en Administratie:
TWENTSE POST, Beekstr. 5, Hengelo (O.)
Telefoon: 17987 - Postgiro: 820018
Leesgeld f3.75 per half jaar. Los nr. 75 ct.
Advertentie-tarieven op aanvraag. Copyright Uitg.

DROOM

Hoe lieflijk lokt de bloemenwei
met houtwal zwaar omzoomd.
Ik lag er in een zomernacht
en lag er lang verdroomd.

Ik droomde, dat de bloemekes
als elfen om mij heen
zich tooiden voor een elfdans
toen 't maanlicht zilver scheen.

Dan kwamen witte wievekes
en zagen 't schouwspel aan;
ze kwamen aangetreden
en 't was met mij gedaan.

Ze voerden me in het duister
mee naar hun hollen heen.
't Was onder hun gefluister
dat 't maanlicht stil verdween.

Het donker werd mijn zuster,
haar arm heeft me omvat.
Ik werd weer kalm en rustig;
geen angst voor wat dit bracht.

Het bracht een suizelend ruisen
van water langs een pad.
En sterker werd het bruisen,
als water op het rad.

Ik zag de wieken wentelen
en wievekes alom;
ze traden op de schoepen,
het rad ging om en om.

Steeds sneller ging dit treden,
een heksendans gelijk.
Maar innerlijk tevreden
lag ik daar maar te kijk

naar 't wonderlijk gebeuren
al in die zomernacht.
Het donker ging dra wijken
en wat me was gebracht.

't Verleden werd weer heden,
hoe lang, en bang, en schoon.
'k Lag lieflijk in de bloemenwei
en had een vreemde droom.

Willem van der Goes

mede een kogelpot uit de 12e-13e eeuw en elders in dit terrein kogelpotscherven, verroeste ijzeren messen, visnetverzwaren en spinklosjes van gebakken klei, alsmede brokken huttenleem. Het gevonden materiaal bestreek een periode van eind 11de tot eind 17de eeuw.

Daarmee toonde Eshuis aan, dat de zoom van de Almelse Es reeds in de middeleeuwen was bewoond.

De activiteiten van onze Almelse geschiedvorser breidden zich met de jaren steeds meer uit. Tussen 1964 en 1967 schreef hij circa 120 artikelen over de boerenlandgeschiedenis van Noord-Twente in het Dagblad van het Oosten. Daarin besprak hij enkele tientallen erven uit 't landgericht Almelo en voorts een 100-tal boerderijen uit het landgericht Ootmarsum, die hij op de fiets bezocht. Op 70-jarige leeftijd haalde hij zijn auto-rijbewijs om zich wat gemakkelijker te kunnen verplaatsen.

In februari van dit jaar heeft de vereniging 'Stad en Ambt Almelo' die toen haar 25-jarige bestaan vierde, tijdens een bijeenkomst in Galerie 'de Kloosteres', de heer Eshuis gehuldigd voor zijn grote inbreng op het gebied van de plaatselijke geschiedenis. Hem werd voor het eerst 'de Mans Kapberg-prijs' uitgereikt, ingesteld voor diegenen, welke zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor de doelstellingen van de vereniging. De prijs — bestaande uit een beeldje van teakhout en voorstellende Mans Kapberg uit de bekende gelijknamige Twentse roman van meester G. B. Vloedveld — werd hem door de voorzitter van 'Stad en Ambt' uitgereikt met de mededeling, dat niet Mans Kapberg's bijnaam

'grootste leugenbuul van Twente', maar wel de veelzijdigheid en de grote vertelkunst van deze legendarische volksfiguur op Eshuis van toepassing is.

Ook van de zijde van het publiek heeft Eshuis altijd veel belangstelling ondervonden voor zijn activiteiten op het gebied van de plaatselijke en gewestelijke geschiedenis. Vraagt men hem naar de reden daarvan, dan zegt hij: „De mens zoekt een rustpunt in het oude. Denk maar aan de naoorlogse belangstelling voor antiek. De toekomst is onzeker. Het verleden echter verandert niet meer, dat ligt vast.”

Leren we onze historische basis kennen, misschien dat dan de blik in de toekomst minder onzeker hoeft te zijn. Immers, het verleden toont ons steeds weer mensen, die — veelal met nog minder zekerheden dan wij — volhardend bleven werken aan een betere toekomst voor allen.

hengelo

BLOESIERKUNST

K. Hunia & Zn.

Tuindorpstraat 38, Tel. 12751

COOP.

RAIFFEISENBANK

Parallelweg 1.5. Hengelo Tel. 10061
Bijkantoren: Oldenz.str. 169, Beukweg 81
en Oelerweg 28.

VERSTEEG's veerve
veur hoese en earve

Sloetsweg 382
Hengelo (O.) — Tel. 12207

H. ter Braak

T.L.-VERLICHTING

40 & 20 watt compl. met lamp [15,75]
Bornestraat 24 Tel. 16137

Automobielbedrijf

Van Laar

en

Feijten b.v.

Enschedesestr. 127 - Tel. 22966 - Hengelo

DAF

Voor elke reportage

Tuindorpstraat 28 - Telefoon 14394

PRINS - HENGELO

Voor al uw
elektrische installaties
op elk gebied

**N.V. Electro
Techn. Bureau**

v/h Sterckel
KOEKOEKSWEG 49, HENGELO

Makelaarskantoor

ROTTINK N.V.

Deldenerstraat 36-38, Telefoon 13041, Hengelo (O.)

VASTE GOEDEREN ♦ ASSURANTIËN ♦ HYPOTHEKEN

H. J. Krakers

AANNEMERSBEDRIJF

Tel. **Hengelo** 12964

Nieuwbouw, Onderhoud- en Betonwerken

Hannink

Timmerfabriek NV

Hengelo (O.) — Tel. 13701

Levering van:

kozijnen, ramen, deuren, trappen
enz. voor utiliteits- en woningbouw

• MEUBELEN

• TAPIJEN

• BEDDEN

PETRI voor de moderne
woninginrichting!
MARKTSTR. 15

VERLICHTING

v. Merksteijn

Burg. Jensenplein 35 Tel. 18556

BEHANG EN VERF

Fa. Wed. J. Walhof

Dorpsmatenstraat Hengelo

**Autospuiterij
BEVELSBORG**

Ingericht met moderne AUTOSPUIT- en
MOFFELCABINE
BINNENHAVEN 68 TEL. 14432

VOLKSWAGEN

Onderhoud · Service · Verkoop

AUTO-
BEDRIJF **HUISKES BV**

Deldenerstr. 134 Hengelo

MORSINK
SOLA SPECIAALZAAK

Weemenstr. 6, Tel. 17832 Hengelo

SINDS 1845:

Van Wezel

Transport — Montage

Kraanverhuur

Tel. Hengelo 19541

Tel. Amersfoort 11333

„Wiej veurt van allens”

SPAR

HET SPEELGOEDPALEIS

Teutelink

Enschedesestr. 22, Hengelo

een abonnement op
dit blad kost f 7.50
per jaar

— Strijd rond de Schansen van Goor —

MEN REKENT, DAT DE TACHTIG-jarige oorlog is begonnen in 1568 met de slag bij Heiligerlee (in de Groninger Ommelanden), waarbij de jongste broer van prins Willem van Oranje, Adolf van Nassau, en ook de Spaanse aanvoerder, Jan van Lingen, graaf van Arenberg (stadhouder van Friesland, Overijssel, Groningen en Lingen) de dood vonden.

„Aldus is de grave van Arenberg om het leven gekomen, een man daer d[i]e van Overijssel seer droevig om waren, want hij sich altijd als een voorstander van de privilegien ende ingesetenen van Overijssel hadde gedragen, waerom ook Ridderschap en Steden de gravinne schriftelick getroust hebben, in dato den 4 Junij ao. 1568;” [366].

„Opten 20. Augustus hebben ridderschap en steden, groot en klein, van Overijssel ellick in hare plaetsen die uitvaert geholden mit heerlicke begenckenisse;” [367].

Beide vijandelijke partijen: de Spaansen (namens koning Filips II, heer der Nederlanden) en de Staatsen ofwel Geuzen (namens prins Willem van Oranje, stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht), zouden elkaar nog herhaaldelijk ontmoeten.

BESWAERLICHE SLAVERNIJEN

Op 19 juli 1572 bezette graaf Willem van de Berg, uit naam van zijn zwager prins Willem van Oranje, de stad Oldenzaal, die echter vier maanden later door de Spanjaarden werd heroverd. Het „Liber memoriarum” noemt dit: „miraculosa liberatio a Geuzis” (de wonderbare bevrijding van de Geuzen); [368]. De kroniekschrijver Snuijff meldt, dat in dat jaar ook Goor door graaf Van de Berg werd ingenomen; [369].

Uitvoeriger zijn de gebeurtenissen beschreven rond de inname in hetzelfde jaar van de stad Kampen, waardoor het ware gezicht van de nieuwe bevrijders beter uit de verf komt.

Op 3 augustus ao. 1572 had 'Willem de Nassauw', bijgenaamd 'de vader des vaderlands', vanuit Leiden een brief aan burgemeesteren, schepenen en raad van Kampen gezonden, waarin hij wijst op 'die meer dan beswaerlicke slavernijen daerin d[i]e van Alva mit synen vrenden anhanck van dat schijnsel der Con[inklijke] M[a]jesteijts u ende alle goede ondersaten van hogen ende neder standen deser Nederlanden gants tyrannisch heeft brengen willen, dat gij dagelick mit uwen ogen gesien ende mit uwen oren gehoort. Hierentegen kan u niet verborgen sijn, uit wat trouwen vaderlicken herte toeneiginge ende vorderinge des eren Godes, tot dienste der Con. Mt. ende welvaren van dese landen, wij alle bequame ende mogelicke middelen voorgenomen hebben, als nu oock mit onse adherenten, heren en vrenden, om de voorgesegte tyranniye te verlossen ende u tot olde vrijheit te restitueren ende te helpen.” Dan gaat de brief verder: „Soo ist, dat wij niet twijvelen, gij sult u selfs helpen ende de aangeboden gratie Godes niet afslaen, an u versoekende, dat gij welgemelten onsen lieven swager grave toe den Berge, vanwegen ende toe dienste van Con. Mt. als derselver lutenant in ende aenneemt mit alsoo vele ende weinig krijgsvolck, als gij van doene vinden sullen van u ende uwen inwoonderen in uwe stadt, geestelicke ende wereltlicke soewel klein als groot, ende haren olden vrijheiten ende rechten ende privilegien te helpen ende daerbij tegen die Albaense tyranniye (de onderdrukking door Alva) te manteneren (te beschermen) ende te hanthaven;” etc; [370]. De leus luidde kennelijk: trouw aan de koning van Spanje („den coninck van Hispanië heb ick altijd geëert”), maar geen verkrachting van de oude vrijheden, rechten en privileges.

Op 9 augustus 1572, kort na de verzending van deze brief, sloeg graaf Willem van de Berg voornoemd, het beleg voor de stad Kampen. Na enkele dagen van weerstand, ontvingen de burgers een brief van de graaf, gedateerd 11 aug. 1572, waarin deze belooft om 'oren olden loffelicken vrijheden, privilegien, lant- ende stadrecht ende gerechtigheden te restitueren' (terug te geven), wanneer men de stad binnen twee uur overgaf. De magistraat van Kampen trad daarop in onderhandeling met de geuzen, die nogmaals voorgaven, dat 'de grave die stadt in genaden woude annemen vanwegen den coninck ende laten bij alle haer privilegien, gerechtigheden, lant- ende stadrechten ende dat men in de stadt die olde catholycke religie ende die Augsborgse confessie solde exerceren' (laten uitoefenen); [372].

Daarop gaf de stad Kampen zich — 'in / blijvende / dienst ende gehoorsaemheit der Con. Mt. van Spanien, haren alleregenedigsten erfhere' — op 11 augustus 1572 over aan graaf Willem van de Berg, er van overtuigd zijnde dat „Sijn genade (de prince van Oranje) dragende Christelick gemoet ende voorhebbens (—) niemant in sijn conscientie (geweten) te dwingen ofte te nodigen, dan, gelijck Sijn Genade ommer ende altoos voorgelaten heeft, die onredelicke dienstbaerheit ende tyranniye over dat lijf der ingesetenen deser landen af te doen, als oock de conscientie (gewetensvrijheid) ende gelove van de Spa[ansche] inquisitie te reddende ende soewel die van de Roomsche religie als die Augsborgse confessie toegedaen (—) bij vrijheit oirs geloven in allen manieren te blijven laten;” (art. 5 van de voorwaarden tot overgave); [373].

De volgende dag liet de 'lieven swager' van de prins een zekere Willem Sandersen uit Kampen, die zijn rentmeester was geweest van de tienden in Oldebroek, welke tienden door koning Filips II waren verbeurd verklaard en in huur uitgegeven aan genoemde rentmeester, 'sonder enige forma van justitie ofte ansien van voorbede van vele voorname luden voor de Vispoorte onthalsen'; [374].

Circa drie weken later, dus lang genoeg daarna om een optreden van de graaf buiten de prins om uit te sluiten, gaf Willem van de Berg bij schrijven van 1 september 1572 opdracht aan de drost van het graafschap Zutphen, Gijsbert van Broeckhuysen, om „in de stadt Campen ende omliggende ende toehorige dorpen de kercken (te) reformeren ende die ornamenten van golt, silver, geschier van kelcken, monstrantiën etc. (af te dragen) an diegene, die hij daertoe lasten solde;” [375].

Deze geplande kerkroof werd nog dezelfde dag onder grote verwoesting uitgevoerd.

„Daerna heeft die grave soo durg sijn predicant als toedoen van enige borgeien van Campen alle goede luden soo geestelick als wereltlick laten schatten, die ene min, die andere meer. Ende heeft door dat gantse lant alle kelcken, ciborien ende andere juwelen uit de kercken laten nemen.” Ook vele kloosters en kloostergoederen werden in beslag genomen; [376].

„Opten 23. October is schriftelick bevolen, dat men alle papen ende monniken en alle geestelicken uit de stadt verdrijven solde. (—) Die van de geestelichheit vraagden wat men haer opleiden, wat sij misdaden hadden. (—) Waerop anders niet worde geantwoordt dan, daer is des graven bevel.”

„Des anderen daegs hebben sij haer in een carveelschip van de Welle midden op den IJsselstroom gebracht, waer men se (gedurende een week) heeft laten liggen, hent den 29. October. Doe heeft de grave haer een paspoort onder haer aller naem gesonden.”

Voorts veranderde graaf Willem van de Berg „tegens die privilegien en welheergebrachte gewoonten” eigenmachtig 'de raad' en 'meente' van Kampen en stelde 40 nieuwe stadsbestuurders aan; [377].

Het land van Overijssel was diep geschokt. De nieuwe bevrijders van het Spaanse juk waren niet minder tyranniek dan de oude bevrijders van het Gelderse juk. In plaats van gewetens- en geloofsvrijheid, waarover zij de mond vol hadden, brachten zij — gelijck de Spanjaarden — onderdrukking en geweld. De kans op een gemeenschappelijke en snelle zege van het algemeen gegroeide verzet tegen de Spaanse onderdrukking en inmenging in het godsdienstige leven (zie vorige nummer TP), was grondig verkeken. Ja, doordat de voorgegeven vrijheidsstrijd in 'n godsdienstoorlog onttaarde, raakte het volk ernstig verdeeld. Niet de strijd voor de rechten van de mens, maar de strijd voor eigen groeps- en partijbelangen bezielden de opstandige vazallen; [378]. Evenals de Spanjaarden verscholen de nieuwe bevrijders zich daarbij achter de façade van de godsdienst. Om de werkelijke idealen van 't volk gestalte te geven, zou eerst een Franse revolutie nodig zijn.

BELEGERING VAN GOOR

Met name van de gebeurtenissen sedert 1580 heeft Twente zeer te lijden gehad. In april van dat jaar vielen de Staatse troepen onder leiding van de graaf van Hohenlohe Twente binnen en veroverden o.a. Goor, Oldenzaal en Ootmarsum. Deze bezetting zou echter van korte duur zijn. George van La-

laing, graaf van Rennenberg, die in 1578 door de Staatsen was aangesteld als stadhouder van Overijssel, maar — na in hetzelfde jaar Deventer voor de Staatsen te hebben veroverd — op 3 maart 1580 was overgelopen naar de Spaansen, wist in september van laatstgenoemd jaar Hohenlohe met zijn mannen uit Oldenzaal te verdrijven, waarop spoedig geheel Twente wederom in Spaanse handen was.

In juli 1581 ondernam de overste IJsselstein — in overleg met de Gedeputeerden van Overijssel — aan het nootd van een duizend man sterk leger een poging om Goor te heroveren.

„Doe sij nu de ééne schantze te Goor (de nieuwe stad van Goor; red. TP) in kregen hadden, ende belegerden de andere (Het Schild), quam Schenck (de Spaanse bevelhebber) met vele ruyteren ende sommige voetknechten ende verlehde hun den pas, dat sij geen proviande krijgen en konden;” (Analecta III); [379].

23 Juli schrijven Burgemeesteren van Deventer aan het Hof van Gelre:

„Wij mogen U Edelh. onvermeldet nijet laten, dat unse krijgsvolck und selvest ick die van adell, so uth gueden ijver uthgetogen omme den vijandt uth Goer tho mogen krijgen, van den vijandt rontz omcingelt und dermaten berant, dat wij ghiene kunde noch aff noch an van sie bekommen können.”

De volgende dag, 24 juli, schrijft Seijno van Dorth, de landdrost van de Graafschap Zutphen, aan het Hof:

„Omb nu ferner Euwer Edelheijden und Hochweyhsheijden eigentlichen bericht met tho deilen, woe und wiicher gestalt die sacken hiir staen, so ist, dat der vijandt gistriges dages u den namiddach onser luidt bynnen Goer heeft angesprenght und beginnen aih tho loepen ombtrent midtween in dije flecke, alwaer sije eyne windemoelle beschantzett hedden, in welcher schantze der vijandt eraefert hefft und alles wat daerin gewesen, erworgett und umgebracht und, wie man secht, met mehr alse twee persoenen, doch nicht ungewundett, darof gekomen sijnnen. Daerinne oick eraeffert eyne von onser vier veltstuckes, derhalve dat het uberentzige krichsvolck samptt dije van die der ridderschafft des landes van Averissel in die daerbij liggende groete schantze ahn Bernt van Bloes huis gewecken sijnnen, daerinne sie sich alnoch verhalten;” [380].

Met de plaats waar de „windemoelle midtween in dije flecke” stond, is waarschijnlijk de plek bedoeld, die in 1628 (Oud Archief Goor) wordt aangeduid als „die plaitze van Tonnies Rietmoll” en in 1657: „die Rietmollenhuistede” (zie no. 30 op de kaart van de Bandijk, Twentse Post nov. 1972, blz. 43). Op de kaart van Jacobus van Deventer (TP sept. 1972, blz. 35) ligt bedoelde kleine schans direkt tegen de „groete schantze” oftewel tegen het kerkcentrum nieuw-Goor aan.

ONTZEI VAN GOOR

Overste IJsselstein zelf schrijft over het verloop van de belegering:

„I Augustus. Und soe wir mitsampt den Reuteren und tsamenlich krijghesvolck der besetting dess viandes binnen Goer hebben verlaten und ons voer Goer op den huize Scherpenzeel beschantzett, und aldar dess viandts gewalt bess an den 12 dach getragenn wessen moethen;” (bundel stukken in het Oud-Archief van Kampen n. 2632).

Voordat men nieuw-Goor verliet om zich terug te trekken op Huize Scherpenzeel, stak men van Staatse zijde de kerk van Goor in brand, zoals blijkt uit een requeste van 1604 over wederopbouw van de kerk. Dan schrijven de Regierders der Stede van Ghoer aan de Generale Staten: 'hoe dat in den jare ons heeren als men schreef 1581, als wanneer haere stede belegeret en beset was bij den algemeenen vijandt der Spanjaerden, haere kercke ende thoeren, geleggen buyten der voorsz. stede — alwaer een oversten IJsselstejn, haere commandeur enn beschermer van wegen der Vereenichde Provincien, in een schants was met sijn krijchsvolck, voer ende ronthem deselve haere kercke was liggende — tegens tghewelt enn leger des vijants, soedat den voorsz. oversten IJsselstejn gheresolveert (bevolen) hebben tot haeren bescherminge enn beter die-rectie van zaeken, tegens den algemeenen vijandt, daarvan zij te beduchten waeren groote schade, en vereits deur tshieten up den thoerne enn kercke, uut haeren legher van sijn krijchsvolck te lijden enn dragen, ghelick zonder twijffel zoude hebben gebeurt, de vursz. kercke metten thoeren

gansch enn teenemael affgebrant enn nederghetorttet te werden, ghelick al tselve oeck is geschiet;” [381].

„De naauwkeurige en geloofwaardige Fresinga heeft de verovering van de schans bij Goor, in het begin van aug. 1581, te boek gesteld.

eggerich Ripperda, Drost van Salland, nu hoofd der regering van het gansche Landschap, Johan van Voorst, Robbert en Johan van Itersum, en Matthijs van Wenckum, burgemeester van Deventer, waren in handen van de bekende Maarten Schenck gekomen, die hen na enige dagen naar zijn kasteel Blijenbeek, bij Gennep aan de Maas, deed vervoeren. Met hen waren Lubbert Torck, Heer van Hemert (Ophemert bij Tiel), overste Luitenant, en de Overste Isstelstejn. De Overijsselsche gevangenen wendden zich schriftelijk, hunne vrouwen en bloedverwanten persoonlijk tot Ridderschap en Steden, met den aandrang om onderhoud en ondersteuning, als om betaling van rantsoen. Op 4 april 1582 raakte Maarten Schenck zelf in gevangenschap. Hij werd toen door de Vrijheer Johan Philips van Hohensaksen te Xanten opgeligt en naar Gelder gebracht.

Gerhard van Warmelo werd in febr. 1583 afgevaardigd, om te bewerkstelligen, dat de Vrijheer van Hohensaksen zijn gevangene Maarten Schenck tegen losgeld zou vrijlaten, voor welke prestatie Maarten Schenck op zijn beurt de gevangenen van Blijenbeek zou lossen.

De onderhandelingen met de Vrijheer van Hohensaksen, die in aug. 1582 15000 gulden eiste voor zijn gevangene, verliepen moeizaam, niet in het minst door de trage gang bij Ridderschap en Steden. Op 11 juni 1584 gaf hij eindelijk de volledige kwitantie van kosten. De bloedverwanten van de gevangenen hadden zich toen reeds diep in de schulden gestoken, terwijl Ripperda intussen in de gevangenis was gestorven. De zoon van Gerard van Warmelo gaf een paar jaren later te kennen, dat de schans te Goor zijn familie een ton gouds gekost had, en nog jaren daarna vinden wij sporen van de schulden die de overigen gemaakt hadden;” [382].

Op 20 dec. 1581 liet prins Willem van Oranje een plakkaat uitvaardigen, waarbij de uitoefening van de katholieke godsdienst verboden werd in Holland en Zeeland, spoedig gevolgd in de andere gewesten. Het kon dan ook niet anders, of voor de Twentse katholieken brak een zware tijd aan.

In de jaren tussen 1580 en 1588 is het Staatse leger geruime tijd in Haaksbergen en omgeving gelegerd geweest. De bevelhebber van deze troepen, de stadhouder van Gelderland en Overijssel, Adolf graaf van Nieuwenaar en Meurs, kreeg in de herfst van 1584 het bevel om geheel Twente te verwoesten; [383].

Om een denkbeeld te geven van hetgeen Twente in deze tijden tengevolge van de inlegering van krijgsvolk, zowel vriend als vijand, heeft moeten lijden, volgt een uittreksel van de omslag over de kerspelen tot onderhoud van de garnizoenen in december 1585:

Stedenken van Almelo met het gerichte, daer van het stedeken is verbrant: f 150.—
Stedeken Delden dat ook verbrant is: f 22.—
Stedeken Goor is verbrant: f 22.—
Gericht van Kedingen daarvan is verwoestet Notter, Peckedam, Iperloe, Elsen, Hereke ende Markelo ergo: (p.m.)

Van dese naebeshrevene Cerspelen gehoorende onder Kedingen sal noch wat getoegen connen werden, als St[r]ockum, 't Carspel van Goer, Enter ende Wyrden, stedeken Rjssen is seer gefouleert, ergo ter maent: f 16.13.
Gerichte van Haexbergen daer onder het stedeken mede begrepen, is meestendeels verwoest: f 133.10.

VOETNOTEN

[366] W. Nagge, Hist. v. Ov. (1908) dl. II, blz. 349.

[367] id., II, 353. „Na dode van de graef van Arenberg heeft duc d'Alba den grave van Megen, stadholder in Gelderland, oock stadholder gemaect van Friesland, Overijssel, Groningen en Lingen;” [Nagge, II, 351]. „Die grave van Meghen (-) is op ten 7. (vervolg voetnoten op pag. 120)

VERV. VOETNOTEN VORIGE PAG.

dag van Januarij ao. 1672 seer krank geworden ende op den volgenden nacht omtrent twee uren gestorven." „Na dode van de grave van Megeen is Heer Gillis van Hiersey, die sone van de Here van Barlamont, stadtholder van Gelre, Overijssel, Vrieslant, Groningen en Linghen geworden;" [Nagge, II, 389-390].

[368] Pastoor J. G. Geerdink, *Kroniek van de Lutte* (1875); geciteerd bij A. Stappers *Vürtheim, Twaalf Eeuwen Oldenzaal* (1971), blz. 62.

[369] C. J. Snuif, *Verz. Bijdr.*, blz. 163.

[370] Nagge, *Hist. v. Ov.*, II, 395-397.

[371] id., II, 397 en 404.

[372] id., II, 407.

[373] id., II, 410-411.

[374] id., II, 412.

[375] id., II, 418.

[376] id., II, 421.

[377] id., II, 426.

[378] In zijn brief aan de burgers van Kampen, gedateerd 11. Augustus ao. 1572, schreef Willem grave zu den Berge zich: „stadtholder-generael int forstendoem Gelre, Overijssel ende van dese landen [Nagge, II, 404]; zie ook voetnoot 367 hierboven. De ontwikkeling van de stadhoudelijke macht der Oranjes tot een soeverein gezag over alle Nederlandse gewesten werd in 1650 met de dood van Willem II gestuit.

[379] Geciteerd bij A. ten Doesschate, *Verl. en Med. O. R. & G.*, 51 (-) p. 14.

[380] id., blz. 15.

[381] id., blz. 15 - 16.

[382] Beknopt naar *Overijsselsche Almanak* (1847) blz. 184.

[383] D. Jordaan JGHzn, *Verl. en Med. O. R. & G.*, 62 (1947) blz. 139.

almelo

HOTEL-CAFÉ-RESTAURANT
de Mooie Vrouw
(TEVENS BENZINE-STATION)
Een van de oudste zaken in Twente
OOTMARSUMSESTRAAT 488 - ALMELO

 Olympia
Tel- en Schrijfmachines
G. H. v. d. VEEN
Grotestr. 104 Tel. 12666

In vroger dage daansen de leu op de dell' n veertoer. Weer völ later 'n zeuvsproonk. Rechtovoort foxtrot, wals en cha cha cha in nijmoosse daansscholen:
Wim POLMAN
Ootmarsumsestraat 26 - Tel. 4880

■ VEEVOEDER
■ KUNSTMEST EN
■ LANDBOUW-
[BENODIGDHEDEN
In de beste kwaliteiten !!!
Door grote omzet **A.B.T.B.**
lage prijzen bij **ALMELO**

drogisterij - parfumerie
PRÜMERS
Bornsestraat 72 - Tel. 5650
Het huis voor geschenken

Bondsspaarbank
Nutsspaarbank
voor al uw BANKZAKEN
Kantoren te Almelo, Wierden, Vriezenveen, Rijssen, Nijverdal en Borne

DENEKAMP
rijk aan natuurschoon en bezienswaardigheden, o.a.: Natuur Hist. Museum, Watermolen, Kasteel Singraven, Verwarmd Openluchtbad en Binnenbad, Manege. Ideaal VACANTIEOORD! Dagtochten naar Duitse Bergland. Biedt tevens gunstige gelegenheid voor INDUSTRIEVESTIGING
Voordelig terrein, ruime arbeidsmarkt, bevolking volkomen industrie-mind. Incl. bij het Gem.huis.

TP
WEGWIJZER

enschede

VERSCHEENEN:
Johanna „Zunnebloome“
v. Buren (2e druk / 8.90)
G. Odink
„Daor veul'n ik mie allene“
gedichten in de streektaal (8.90)
Bij de boekhandel en bij
uitg. WITKAM enschede
de klomp 22 - tel. 12773

Fijnhout- en Triplexhandel
Fa. W. LANGE
Spelbergweg 37, Tel. 4538
levert: Fijnhout, Triplex, Hard- en zachtboord, Vlas- en spaanplaat enz

 JULO Motor defect?
naar **JULO**
direct !!!
Pyrmontstraat 15-19
ENSCHÉDE

A. v. d. Leest Radio
Enschede Televisie
Radio onderdelen - Electrotechnische artikelen
Erkend reparateur en installateur
OLDENZAALSTRAAT 39 - TEL. 10688

voor herenkleding | het beste bij **Besters**

Machinefabriek ARENS & Zn
tandwielen
Perikweg 52

FOTO **GOBO** FILM
Van Loenshof 10 Tel. 15271
Filiaal: Olliemolensingel 37 Tel. 16116

N.V. Aanneming-Mij. vh.
H. W. TE PAS
Enschede
Burgerlijke en Utiliteitsbouw
Gewapend Betonbouw
Grond- Water- en Wegenbouw

GENTLEROY
VOOR VRIJETIJDSKLEDING
KONINKLIJKE TEXTIELFABRIEKEN
GEBR. VAN HEEK N.V. ENSCHÉDE.

oldenzaal
Voor een deskundig uitgewerkte
C.V.-installatie
E. HEIDEMANN & Zn
Boterstraat 13-15, tel. 2077
Eekboerstr. 71, tel. 2708; b.g.g. 2349
OLDENZAAL

LIJNDIENSTEN
Oldenzaal - Denekamp - Grens - Nordhorn
MODERNE TOURINGCARS
Uitgebreid reizenprogramma

Natuursteenbedrijf L. Onclin BV
Schuttersveldstr. 10, Tel. 05410/4743, Oldenzaal
Specialiteit in Openhaarden, Hallen, Vensterbanken, Grafwerken etcetera.

 de zaak met meer dan 150 toonkamers

GESCHENKBON
G. MORSSELT p.
Zoveel schitterende geschenken... En evenzoveel verschillende smaken. Geef een geschenkbond.
Blij met een geschenkbond G. Morselt

voor keukens
Oldenzaalse Bouwmaterialenhandel B.V.

VéGé
voor u levensmiddelen
guller met zegels.. guller met guldens
Op VéGé-artikelen steeds 10 0/0 kort, in geldzegels

SIERS'
Aannemer van kabel-, gas- en waterleidingwerken
Tevens montage en lassen van kabels en leidingen
BUIZEN- EN KABELLEGEDRIEF N.V.
OLDENZAAL

Antoon Hutten
VOOR DE LOOP EN DE SLOOP
Van Opel, Ford en VW alle onderdelen
Denekamperstr. 9, Tel. 2863
Sloperij Ootmarsumsestraat

ERRES PHILIPS TELEVISIE
Ben Lansink Oldenzaal
Grotestr. 20 Tel. 2981

ADVERTEREN IS ETALEREN
COÖP. ZUIVELFABRIEK De Eendracht ROSSUM
Het beste adres voor alle zuivelprodukten

DIVERSE PLAATSEN
C.L.V. LANDBOUWERSBELANG
Haaksbergen
C.L.O.-mengvoeders
Ruwvoeders
Brandstoffen

„de kop'ren smorre“
Twents ethoes in Maarkel
an de grote weg van Hengel naar Daamter
[Twentse specialiteiten]

Elke gemotoriseerde weggebruiker tankt bij voorkeur vloeibare brandstof bij:
„Total-Bornerbroek“
omdat hij dan
► zuinig en voordelig rijdt
► met soepel lopende motor
► die het volle vermogen behoudt

Rabobank MARKELO
de bank waar U 't beste zit

HOTEL HAARHUIS ZENDEREN
IN 'T HERTE VAN TWENTE

Speciale reparatie-afdeling Antieke Uurwerken.
TH. BUDDE
JUWELIER-ANTIQUAIR
OOTMARSUM
Marktstr. 10 - Tel. 05419/261